

Mothers' Educational Care: A Shaping Factor in Preschool-Aged Children's Cultural Capital

Sharareh Jalali Farahani

Department of Sociology, Garmsar
Branch, Islamic Azad University,
Garmsar, Iran.

Soheila Alirezanejad *

Department of Sociology, Garmsar Branch
Islamic Azad University, Garmsar, Iran.

Jalaleddin Rafifar

Professor of Anthropology, Faculty of
Social Sciences, University of Tehran.
Tehran. Iran.

Introduction

The main question of this article is: What is the role of mothers in the process of education and shaping preschool-aged children's cultural capital, and what challenges do they face along this path? Given that in explaining the creation of educational advantages, the role of mothers' emotional capital is significant after cultural capital, this research describes mothers' efforts in education, production, and accumulation of cultural capital in children. It has also sought to analyze and categorize both the positive and negative emotions that mothers experience in this process.

Literature Review

No domestic studies were found that specifically examine the formation of children's cultural capital, its influencing factors, and the role of mothers' emotional capital in relation to education. However, studies have been conducted on cultural capital indicators, the measurement of cultural capital across different groups—including students and university scholars—and the role of family cultural capital and maternal cultural capital in variables such as children's social skills, parenting styles, the upbringing of daughters, and children's lifestyle choices.

In international research, the acquisition of cultural capital by schoolchildren has been examined, and the role of mothers' emotional capital in children's education has also been considered. Additionally, significant feminist sociological studies on education have addressed mothers' roles in this field, challenging gender-neutral assumptions about parental caregiving and describing the extensive efforts that mothers undertake to support their children.

* Corresponding Author: soal802001@gmail.com

How to Cite: Jalali Farahani, S; Alirezanejad, S; Rafifar, J. (2024). Mothers' Emotional Capital in Educational Care: A Shaping Force in the Cultural Capital of Preschool-Aged Children, *Journal of Social Work Research*, 11(40), 1-31.

Due to the lack of relevant studies in Iran, this research has attempted to take a step toward understanding the subject. In foreign studies as well, the role of mothers' emotional capital in achieving educational success has often been considered, but this study focuses on the formation of cultural capital in young children and explains the role of mothers' emotional capital in this context.

Methodology

For this study, the ethnographic method and techniques of interviews and observations were used. To collect data, interviews were conducted with 20 mothers of children aged 3 to 6 who participated in creative drama and music classes in two districts of Tehran. At the same time, observations of children in classrooms were also conducted, and observation reports were prepared and used in data analysis.

By conducting interviews and recording observation reports, the process of data analysis began using thematic analysis. First, the interview texts were transcribed, and raw data were extracted. Then, line-by-line coding was performed. In the next stage, open coding was conducted, and concepts and categories were extracted. These findings were used for completing the data in subsequent interviews.

Sampling in this study was purposive, and as categories emerged, theoretical sampling was conducted. Additionally, ethical principles were considered as a fundamental necessity throughout the research.

Results

This study, based on an in-depth analysis of 20 mothers whose children attended creative drama and music classes, narrates mothers' passionate efforts in educating their children and building their cultural capital. The research largely confirms the centrality of mothers in Bourdieu's theory of cultural capital and feminist studies.

Bourdieu (1998: 68) argues that cultural capital formation is more closely linked to women, as they are primarily responsible for maintaining social relationships. While he does not directly reference emotional capital, he recognizes the mother's identity at the center of this investment. Additionally, feminist research on the division of household labor highlights mothers as the primary caregivers, who dedicate the most time to raising their children.

Thus, mothers are directly involved in producing cultural capital in children, as childcare is a complex combination of practical, educational, and emotional labor (Reay, 2004: 60).

Mothers strategically utilize their emotional resources to create strong bonds with their children, fostering qualities that society values. In fact, maternal emotions manifest as cultural capital within their children. A strong emotional bond between a mother and her child, especially before the child enters school, results in the child's acquisition of various skills through quality time spent together.

Some of these skills can be directly taught by mothers, while others require structured classes and professional instructors. Therefore, in addition to home education, mothers integrate semi-formal education into their children's schedules as an essential step.

As this research and a substantial body of studies have demonstrated, mothers serve as the primary educators of their children, whereas men have not traditionally taken on this role.

It appears that patriarchal gender ideology still dominates social structures, as fathers are not typically expected to leave their jobs to take on caregiving and educational responsibilities. However, mothers often voluntarily take on this responsibility with deep personal commitment, even if it requires sacrificing their careers and personal ambitions. Many mothers forgo their personal and social growth, depriving themselves of the positive emotions associated with self-fulfillment. On the other hand, they may also experience feelings of frustration and social deprivation, leading to a sense of disappointment.

Conclusion

The findings indicate that the process of shaping cultural capital in young children primarily occurs within the home and through semi-formal education. However, mothers often face challenges in this process.

The findings categorize mothers' challenges into three groups:

- 1) The “Incomplete Mother” Complex – Mothers feel they never do enough for their child’s education.
- 2) Employment vs. Childcare Conflict – Many struggles to balance work and motherhood.
- 3) Perceived Lack of Cultural Capital – Mothers feel their own educational efforts are insufficient.

Keywords: Child, Cultural Capital, Education, Emotional Capital, Motherhood.

مراقبت آموزشی مادران: شکل دهنده سرمایه فرهنگی کودکان

گروه جامعه‌شناسی، واحد گرمسار، دانشگاه آزاد اسلامی،
گرمسار، ایران.

شراره جلالی فراهانی ^{ID}

گروه جامعه‌شناسی، واحد گرمسار دانشگاه آزاد اسلامی،
گرمسار ایران.

سهیلا علیرضائزاد * ^{ID}

استاد مردم‌شناسی دانشگاه تهران، تهران، ایران.

جلال‌الدین رفیع‌فر ^{ID}

چکیده

با توجه به ضرورت مجهز شدن کودکان به سرمایه فرهنگی، به‌منظور کسب مزیت‌های آموزشی و موقعیت برتر اجتماعی در آینده، عملکرد مادر در خانواده به‌عنوان اولین آموزگار کودک و سرمایه‌گذاری عاطفی توسط او اهمیت می‌یابد. بر این اساس هدف اصلی مقاله تبیین عملکرد مادران در فرآیند شکل‌دهی به سرمایه فرهنگی کودکان و شناخت چالش‌های آن‌ها در این مسیر است. روش مورد استفاده در این پژوهش، مردم‌نگاری بود و برای گردآوری اطلاعات از تکنیک مصاحبه مردم‌نگارانه نیمه ساختاریافته و مشاهده استفاده شد. مشارکت‌کنندگان شامل ۲۰ مادر ۳۳ تا ۴۸ ساله بودند که فرزندان زیر هفت سال خود را به کلاس نمایش خلاق و موسیقی می‌آوردند. نمونه‌گیری در ابتدا هدفمند و در ادامه به‌صورت نظری انجام شد. میدان تحقیق، دو مرکز آموزشی در دو منطقه مختلف در تهران در نظر گرفته شد. جمع‌آوری داده‌ها تا اشباع نظری ادامه یافت و پس از پیاده‌سازی با روش تحلیل مضمون و استفاده از مشاهده‌نامه‌ها مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. به‌منظور حساسیت نظری، نظریات مربوط به سرمایه فرهنگی بوردیو و سرمایه عاطفی و رویکردهای فمینیستی مرور شد. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که مادران به‌واسطه سرمایه عاطفی خود، منابعی را برای پیوند قوی با فرزندان به کار می‌گیرند تا ویژگی‌هایی را که جامعه برای آن ارزش قائل است (سرمایه فرهنگی)، در فرزندان خود پرورش دهند. آن‌ها با از خودگذشتگی و صرف وقت بسیار به کودک آموزش می‌دهند یا با ثبت نام در کلاس‌های گوناگون او را با مهارت‌های مختلف تجهیز می‌کنند و از این طریق سرمایه فرهنگی فرزندان خود را شکل می‌دهند. مادران در مسیر تولید و انباشت سرمایه فرهنگی برای فرزندان، دچار چالش‌هایی می‌شوند که عبارت‌اند از: ۱) مادر کافی یا کامل؛ ۲) تعارض مادری با اشتغال و پیشرفت؛ ۳) احساس کمبود سرمایه فرهنگی. واژه‌های کلیدی: آموزش، سرمایه فرهنگی، سرمایه عاطفی، کودک، مادری.

* نویسنده مسئول: soal802001@gmail.com

مقاله حاضر برگرفته از رساله دکتری رشته جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرمسار است

مقدمه

سرمایه فرهنگی صورت‌هایی از دانش، مهارت‌ها، آموزش و مزایایی است که انسان‌واجد آن است و او را قادر می‌سازد که جایگاه بهتری در جامعه کسب کند؛ افراد برای حفظ شرایط موجود طبقاتی و کسب موقعیت‌های جدید اجتماعی از سرمایه فرهنگی خود بهره می‌گیرند. تولید این سرمایه در حوزه فردی مستلزم آموزش خانوادگی یا آموزش هدفمند نظام آموزشی است (سپهرنیا و همکاران، ۱۳۹۴: ۸۶).

بورديو سه شکل از سرمایه فرهنگی را تشخیص داد: تجسم‌یافته، عینیت‌یافته و نهادینه‌شده. سرمایه فرهنگی تجسم‌یافته به گروهی از تمایلات اشاره می‌کند که فرد آن را در طول جامعه‌پذیری به دست می‌آورد و او را قادر به تصاحب فرهنگ متعالی می‌کند. سرمایه فرهنگی عینیت‌یافته شامل اشیاء مادی مانند کتاب‌ها، نقاشی‌ها و چیزهایی است که به‌عنوان کالای فرهنگی مصرف می‌شوند و سرمایه فرهنگی نهادینه‌شده به مدارک تحصیلی و موارد مشابه اشاره دارد (Bourdieu, 1986: 243). او مفهوم سرمایه فرهنگی را در چارچوب تحقیقات خود در سیستم آموزشی فرانسه توسعه داد و معتقد بود کسانی که دارای مقادیر بیشتری از انواع سرمایه فرهنگی هستند، در حوزه آموزشی مزیت بیشتری دارند (Radulović, M, 2019: 9). پس از بورديو، تحقیقات زیادی، نقش انواع سرمایه را در ایجاد مزیت‌های آموزشی تشریح کرده که در این میان سرمایه فرهنگی به‌عنوان سرمایه برتر شناخته‌شده است ولی پس‌از آن نویسندگان فمینیست نقش سرمایه عاطفی مادر را در ایجاد و کسب موفقیت‌های آموزشی مورد توجه قرار دادند.

سرمایه عاطفی شکلی از سرمایه فرهنگی تجسم‌یافته است که از بدنه اجتماعی‌سازی و اجتماعی شدن فرهنگی بیرون می‌آید (Cottingham, 2016: 455) و از طریق ابراز محبت، توجه، مراقبت، صبر، حمایت و تعهد، پدیدار یا فعال می‌شود و شامل منابع عاطفی است که افراد به کسانی که دوست دارند، منتقل می‌کنند (Jacobs, 2023: 2). همچنین یکی از موضوعات کلیدی در بحث‌های فلسفی در مورد مراقبت و عواطف، بحث تقسیم جنسیتی

کار مراقبت است. فیلسوفان اخلاق فمینیست معتقدند مراقبت از انسان‌ها به‌منظور بهزیستی عاطفی کاری است که به‌طور سنتی به زنان و مادران اختصاص داده شده و شامل طیف وسیعی از اقداماتی است که در آن رفاه عاطفی، شادی کودک و آموزش او مدنظر است (O'Brien, 2007: 161).

محققان فمینیست استدلال می‌کنند که کار عاطفی، باید به‌عنوان شکلی ارزشمند از انواع سرمایه، در جامعه‌شناسی شناخته شود، زیرا سرمایه‌گذاری‌های عاطفی می‌توانند به‌عنوان پشتوانه آموزشی به کار گرفته شوند (جیکوبز، ۲۰۲۳: ۲). به‌زعم آلات^۱ (۱۹۹۳) و ری^۲ (۱۹۸۸) نیز احساسات و روابط عاطفی + مادر با فرزندان، نوعی سرمایه‌گذاری در زمینه آموزشی است. آلات (۱۹۹۳) سرمایه عاطفی را منبعی می‌داند که انتقال سرمایه فرهنگی و اجتماعی توسط مادر به فرزند را تسهیل می‌کند، منبعی که شامل مهارت‌ها، عشق، محبت و تمایل به صرف وقت و انرژی برای آموزش فرزندان می‌شود (O'Brien, 2008: 138-139).

مادران در دوران اولیه زندگی کودکان، اوقات بسیاری را با آن‌ها گذرانده و تأثیر زیادی بر کودکان می‌گذارند (صبورایی و محمدیان، ۱۳۹۷: ۷۲). بر اساس موارد مطرح‌شده، این مقاله استدلال می‌کند که در راستای یک الزام اخلاقی، فرهنگی و جنسیتی، همه مادران صرف‌نظر از موقعیت فردی خود، ناگزیر از مراقبت و آموزش فرزندان هستند و وقت زیادی را صرف این کار می‌کنند، همچنین در این مسیر گاه از توسعه فردی و پیشرفت خود چشم‌پوشی کرده و دچار چالش‌های متعدد می‌شوند. بر این اساس پژوهش در پی فهم نقش مادران در فرآیند شکل‌دهی به سرمایه فرهنگی کودکان و چالش‌های آن‌ها در این مسیر است.

1. Allatt, P
2. Reay, D

پیشینه پژوهش

در پژوهش‌های داخلی در مورد شکل‌گیری سرمایه فرهنگی کودکان، عوامل مرتبط با آن و نقش مادران در این زمینه، پژوهشی که به‌طور مستقیم به موضوع بپردازد، انجام‌نشده است. همچنین درباره سرمایه عاطفی مادر و ارتباط آن با آموزش و ایجاد سرمایه فرهنگی کودک مطالعه‌ای انجام‌نشده است ولی مطالعاتی در خصوص سنجه‌های سرمایه فرهنگی، سنجش سرمایه فرهنگی گروه‌های مختلف، از جمله دانش‌آموزان و دانشجویان و غیره و نیز نقش سرمایه فرهنگی خانواده و سرمایه فرهنگی مادر در متغیرهایی چون مهارت‌های اجتماعی فرزندان، سبک‌های فرزندپروری، تربیت دختران، سبک زندگی فرزندان یافت شد. تعدادی از این پژوهش‌ها که به‌نوعی به پژوهش حاضر مرتبط است، عبارت‌اند از:

سحر پور رحیمی و همکاران (۱۳۹۹)، در مقاله‌ای با عنوان «نقش سرمایه فرهنگی خانواده در سبک‌های فرزندپروری: مطالعه‌ای در میان سرپرستان خانواده‌های رشت» تأثیر سرمایه فرهنگی خانواده‌ها در سبک فرزندپروری آن‌ها را بررسی کرده است. نتایج این پژوهش نشان داد که رابطه‌ای معنادار میان سرمایه فرهنگی و سبک‌های فرزندپروری وجود دارد. این رابطه در سبک استبدادی منفی و در سبک‌های مقتدرانه و سهل‌گیرانه مثبت است. این پژوهش پیمایشی و جامعه آماری آن ۳۸۳ تن از سرپرستان خانوار پنج منطقه شهر رشت بود که با روش نمونه‌گیری احتمالی انتخاب شدند.

بیژن زارع و همکاران (۱۳۹۹)، در مقاله‌ای با عنوان «بررسی رابطه میزان سرمایه فرهنگی مادر با سبک زندگی سلامت‌محور اطفال (۴-۰) ساله شهر مشهد» به بررسی رابطه میان سبک زندگی سلامت‌محور کودکان با سرمایه فرهنگی مادران آن‌ها می‌پردازد. یافته‌های این پژوهش نشان داد بین متغیرهای موردنظر رابطه معنادار و مستقیمی وجود دارد؛ به این معنا که با ارتقای میزان سرمایه فرهنگی تجسم‌یافته، عینیت‌یافته و نهادینه‌شده مادران، کودکان سبک زندگی سالم‌تری خواهند داشت. این مطالعه پیمایشی و جامعه آماری آن، ۳۸۴ نفر از زنان متأهل شهر مشهد بود که حداقل یک فرزند ۰ تا ۴ سال داشتند.

شراره جلالی فراهانی و همکاران (۱۴۰۲)، در مقاله‌ای با عنوان «نقش والدین در مصرف فرهنگی کودکان زیر هفت سال» به بررسی و شناخت چگونگی نقش‌آفرینی والدین در مصرف فرهنگی کودکان زیر هفت سال پرداخته‌اند. یافته‌های این پژوهش، بیانگر تفکیک نقش والدین در ارتباط با مصرف فرهنگی کودکان در خانواده است. بر این اساس نقش پدرها به‌عنوان تأمین‌کننده منابع مالی و نقش مادرها به‌عنوان برنامه‌ریز و مجری مصرف فرهنگی کودکان است. روش این پژوهش مردم‌نگاری و یافته‌ها از طریق مصاحبه با والدین ۳۰ کودک زیر هفت سال به‌دست آمده است.

آتنا دوامی (۱۴۰۲)، در مقاله‌ای با عنوان «نقش شیوه‌های فرزندپروری مادران، سرمایه فرهنگی خانواده و مهارت‌های اجتماعی در تربیت دختران» به این نتیجه دست‌یافت که از بین شیوه‌های فرزندپروری مادران، شیوه مقتدرانه بهترین روش برای تربیت کودکان به‌ویژه دختران است، همچنین کودکان سرمایه فرهنگی را از طریق والدین دریافت می‌کنند. فرزندان به‌ویژه دختران که بیشترین وقت را با مادران می‌گذرانند، از طریق فرآیند همانندسازی رفتار و منش‌های نشأت گرفته از غنای فرهنگی مادر الگوبرداری می‌کنند و این عاملی برای رشد اجتماعی دختران می‌شود. روش این پژوهش توصیفی-تحلیلی و گردآوری اطلاعات با روش کتابخانه‌ای است و در تحلیل داده‌ها از روش تحلیل محتوا استفاده شده است.

در پژوهش‌های خارجی، کسب سرمایه فرهنگی توسط کودکان دانش‌آموز بررسی شده و نیز نقش سرمایه عاطفی مادران در آموزش کودکان نیز مورد توجه قرار گرفته است. حجم قابل توجهی از پژوهش‌ها در جامعه‌شناسی فمینیستی آموزش، به موضوع مادران در این حوزه پرداخته و مفروضات جنسی خنثی در مورد مراقبت والدین را به چالش کشیده و تلاش‌های زیاد مادران برای حمایت از فرزندان را توصیف کرده است (O'Brien, 2008:139). برخی از مرتبط‌ترین پژوهش‌های انجام شده در این زمینه در ادامه مطرح می‌شود:

مراقبت آموزشی مادران: شکل دهنده سرمایه فرهنگی...، جلالی فراهانی و همکاران | ۹

نوونیندا اوپانن^۱ (۲۰۲۴)، در رساله خود با عنوان «سرمایه فرهنگی در آموزش و پرورش پیش از دوران کودکی: مطالعه قوم‌نگاری کودکان چندزبانه آسیایی دارای معلولیت و خانواده‌های آن‌ها در ایالات متحده» به جستجو و کشف سرمایه فرهنگی کودکان خردسال معلول و خانواده‌های آن‌ها پرداخته است. یافته‌ها در چند حوزه پذیرش هویت فرهنگی آسیایی، مکان مدرسه، انزوای اجتماعی و چالش‌های گنجاندن، دیدگاه‌های والدین در مورد معلولیت، مهارت‌های عالی و انگیزه‌های هنری سازمان‌دهی شد. روش بررسی مردم‌نگاری و شرکت‌کنندگان در آن سه کودک آسیایی، دو کودک آسیایی-آمریکایی و خانواده‌هایشان بود.

کارملیتا جیکوبز^۲ (۲۰۲۳)، در مقاله‌ای با عنوان «حمایت آموزشی والدین از نوجوانان؛ بررسی نقش سرمایه عاطفی در خانواده‌های تک والد کم‌درآمد در آفریقای جنوبی» با شناسایی منابع عاطفی فعال‌شده مادران مجرد برای حمایت از آموزش فرزندان نشان می‌دهد که چگونه این مادران برای تحصیل فرزندانشان سرمایه‌گذاری می‌کنند. این مقاله بر اساس مطالعه موردی کیفی خانواده‌های تک والد آفریقای جنوبی است. شش خانواده به‌طور هدفمند و بر اساس معیارهای خاص انتخاب و با مادران و فرزندان ۱۴ تا ۱۸ سال آن‌ها مصاحبه انفرادی نیمه ساختاریافته و سپس بحث گروهی متمرکز با نوجوانان انجام‌شده است. داده‌ها تحلیل محتوای موضوعی شده و نتایج بیانگر آن است که مادران مجرد پیوند عاطفی محکمی با فرزندان خود دارند و این حمایت به آموزش فرزندان کمک می‌کند.

دانیل همیلین^۳ (۲۰۱۹)، در مقاله‌ای با عنوان «آیا دانش‌آموزان در خانه فرصت کسب سرمایه فرهنگی ندارند؟ شواهدی از یک نظرسنجی ملی از خانواده‌های آمریکایی» فعالیت‌های فرهنگی بین دانش‌آموزان آموزش‌دیده در خانه را با دانش‌آموزان آموزش‌دیده

1. Upanan, Nawinda
2. Jacobs, C
3. Hamlin, D

در مدارس مقایسه کرده است. این پژوهش کمی و بر اساس نظرسنجی است و از داده‌های بررسی ملی آموزش خانواده‌های آمریکایی استفاده کرده است. جامعه نمونه شامل ۵۵۲ پاسخگو است که کودکان خود را در خانه آموزش می‌دهند. نتایج نشان داد دانش‌آموزانی که در خانه آموزش می‌بینند، مشارکت آماری بالاتری را در فعالیت‌های فرهنگی و خانوادگی دارند.

مایو اوبراین^۱ (۲۰۰۷) در مقاله‌ای با عنوان «سرمایه جنسیتی؛ سرمایه عاطفی و مراقبت مادران در آموزش» به بررسی ماهیت منابع عاطفی مادران و چگونگی سرمایه‌گذاری آن در زمینه آموزش کودکان و تفاوت مادران در فعال‌سازی سرمایه عاطفی می‌پردازد. همچنین وی به جای والدین، بر کار عاطفی مادران تمرکز دارد. این پژوهش به شیوه کیفی با ۲۵ نفر از مادران با استفاده از نمونه‌گیری هدفمند و نظری انجام شده است. نتایج نشان داد سرگذشت همه مادران در این پژوهش، با زبان عشق و اجبار همراه بود. همچنین ایدئولوژی‌های سنتی، مراقبت توسط مادران را عمیقاً برای آن‌ها درونی کرده است، حتی مادرانی که ایدئولوژی جنسیتی را شکسته بودند، احساس می‌کردند که باید این مراقبت ویژه را ادامه دهند زیرا هیچ‌کس به شیوه آن‌ها از فرزندانشان مراقبت نخواهد کرد.

با توجه به بررسی‌های صورت گرفته در مطالعات داخلی مشخص شد که سرمایه فرهنگی کودکان و عواملی که در شکل‌گیری آن نقش دارد و همین‌طور مسئله مراقبت مادر از فرزندان و اقداماتی که به واسطه سرمایه عاطفی برای آموزش فرزندان انجام می‌دهد، کمتر مورد توجه قرار گرفته است. از این‌رو با انجام این مطالعه کیفی تلاش شد گامی در جهت شناخت این موضوع برداشته شود. در مطالعات خارجی نیز اغلب نقش سرمایه عاطفی مادر در کسب موفقیت‌های آموزشی مورد توجه قرار گرفته است، اما این بررسی به سرمایه فرهنگی کودکان، قبل از ورود آن‌ها به مدرسه پرداخته است.

مروری بر مفاهیم و نظریات

در دهه‌های گذشته تحقیقات و بحث‌های زیادی بر «مشارکت والدین» در تحصیل کودکان و موفقیت تحصیلی آن‌ها متمرکز شده است، با این حال این گفتمان به دلیل ساخت تقلیل‌گرایانه و بیش‌ازحد عقلانی آن از کار حمایت آموزشی که عمدتاً توسط مادران انجام می‌شود، موردنقد قرار گرفته است (اسمیت، ۱۹۹۶؛ ری ۲۰۰۰ به نقل از اوبراین، ۱۵۹:۲۰۰۷). از اوایل قرن بیست، حجم قابل توجهی از تحقیقات و پژوهش‌های علمی در جامعه‌شناسی فمینیستی آموزش، به موضوع مراقبت مادران در زمینه آموزش فرزندان پرداخته است.

در بریتانیا و آمریکای شمالی تحقیقات لارا^۱ (۱۹۸۹)، والکر دین و لوسی^۲ (۱۹۸۹)، آلات (۱۹۹۳)، دیوید و همکاران^۳ (۱۹۹۳)، ری (۱۹۹۸، ۲۰۰۰، ۲۰۰۲)، پولاکوف^۴ (۱۹۹۳)، لوترل^۵ (۱۹۹۷) و گریفیث و اسمیت^۶ (۲۰۰۵) مفروضات جنسیتی خنثی در مورد مراقبت والدین را به چالش کشیده و تلاش‌های شدید مادران را برای حمایت از آموزش فرزندان‌شان توصیف کرده‌اند (O'Brien, 2006: 3). آلات (۱۹۹۳) و ری (۱۹۹۸) در این باره استعاره جدیدی را ترسیم می‌کنند، آن‌ها پیشنهاد می‌کنند احساسات و ارتباط عاطفی، نوعی سرمایه‌گذاری در زمینه آموزشی است. آلات سرمایه عاطفی را منبعی می‌داند که انتقال سرمایه فرهنگی و عاطفی را توسط مادر به فرزندان‌شان تسهیل می‌کند، منبعی که شامل مهارت‌ها، عشق، محبت و تمایل به صرف وقت و انرژی به فرزندان می‌شود (همان).

-
1. Lareau, A
 2. Walkerdine, V & Lucy, J.A
 3. David et al
 4. Polkow, J
 5. Luttrell, L. M
 6. Griffith, A.L & Smith, D.E

سرمایه فرهنگی

در تحقیقات جامعه‌شناختی عنصری از نظریه بوردیو که بیش از هر چیزی مورد توجه قرار گرفته، سرمایه فرهنگی است. در کنار سرمایه اقتصادی و اجتماعی، سرمایه فرهنگی به عنوان راهی برای کسب موفقیت عمل می‌کند. به زعم بوردیو سرمایه فرهنگی به ویژه شکل تجسم یافته آن به عنوان منبعی عمل می‌کند که مردم می‌توانند از آن برای به دست آوردن امتیاز یا قدرت و حفظ آن استفاده کنند (Dumais, 2005: 421). هرچه سرمایه فرهنگی فرد بیشتر باشد، امکان او برای به دست آوردن امتیازاتی در زندگی که به نفع اعضای خانواده نیز خواهد بود، بیشتر می‌شود. افرادی که از والدین خود سرمایه فرهنگی را به صورت عادت‌واره به ارث می‌برند، در میدان‌های مختلف اجتماعی نسبت به سایرین، بازیکنان موفق‌تری هستند (Lee & Bowen, 2006: 197).

از اواخر دهه ۱۹۷۰ که اصطلاح سرمایه فرهنگی مطرح شد، تاکنون به طور قابل توجهی تکامل یافته است. این مفهوم در ابتدا سازوکاری برای بازتولید نابرابری‌های اجتماعی در سیستم آموزشی در نظر گرفته شد، اما برخی از مطالعات تجربی بعدی نشان داد علاوه بر این که مدارس ممکن است محیطی بالقوه برای کسب سرمایه فرهنگی باشد یا کسب این سرمایه را تسهیل کند، ممکن است خانواده‌ها قادر به ایجاد سرمایه فرهنگی برای فرزندان خود از طریق روش‌های دیگر آموزش و فعالیت‌های فوق برنامه باشند. آموزش کودکان در خانه، گشت‌وگذارهای فرهنگی و فعالیت‌های فوق برنامه، دسترسی به محتوای آموزشی به صورت فیلم و آنلاین و ثبت نام کودکان در مؤسسات می‌تواند فرصت‌هایی را برای شکل‌گیری سرمایه فرهنگی کودکان در خانه فراهم کند (Hamlin, 2019: 313). همچنین بوردیو استدلال می‌کند که این کار بیشتر به زنان که مسئول حفظ روابط هستند، مربوط می‌شود (Bourdieu, 1998: 68)، این در حالی است که وی به طور مستقیم به سرمایه عاطفی اشاره نمی‌کند ولی به نظر می‌رسد او هویت مادر را در مرکز این سرمایه‌گذاری به رسمیت می‌شناسد، زیرا سرمایه فرهنگی که به طور مؤثری در درون خانواده منتقل می‌شود، بسیار با صرف وقت که در دسترس مادر است، ارتباط دارد.

تحقیقات فمینیستی در مورد تقسیم کار خانگی نیز به مادران به عنوان والدی اشاره می کند که بیشترین زمان را صرف مراقبت از کودکان خود می کنند. بنابراین آن ها والدینی هستند که مستقیماً در تولید سرمایه فرهنگی دخیل هستند و مراقبت از کودک، ملغمه پیچیده ای از کار عملی، آموزشی و عاطفی است (Reay, 2004: 60).

سرمایه عاطفی

سرمایه عاطفی را می توان شکلی از دانش جنسیتی دانست که در دسترس مادر قرار دارد و از طریق اقدامات مراقبتی، روابط عاطفی مثبتی که فرد در طول زمان تجربه کرده و حمایت شخصی و عاطفی که در حال حاضر وجود دارد، ساخته شده است. هلگا نووتنی^۱ سرمایه عاطفی را منبعی می دانست که زنان خیلی بیشتر از مردان از آن برخوردارند (همان، ۶۲). کار عاطفی مادران اغلب به عنوان امری طبیعی که آن ها باید انجام دهند، در نظر گرفته می شود و قدرت و تأثیری را که مادران برای ایجاد فرصت های موفقیت تحصیلی فرزندان شان اعمال می کنند، نمی شناسد ولی محققان استدلال می کنند که احساسات و کار عاطفی باید به عنوان اشکال ارزشمند سرمایه در جامعه شناخته شود (گیلیس^۲، ۲۰۰۶؛ هاجیسون^۳، ۲۰۱۲؛ ری، ۲۰۰۴؛ ولاز کوئز^۴، ۲۰۱۷، به نقل از جیکوبز، ۲۰۲۳: ۲).

با محور قرار دادن مادران در خانواده و استفاده از مفهوم سرمایه عاطفی به عنوان یک منبع ارزشمند در خانواده ها می توان نشان داد که چگونه مادران با کار عاطفی خود برای آموزش فرزندان شان سرمایه گذاری می کنند (Jacobs, 2023: 11). از این رو سرمایه عاطفی به عنوان شکلی از سرمایه تجسم یافته تئوریزه می شود که می توان آن را به عنوان سرمایه گذاری دید و دارای ارزش مبادله ای است (Manion, 2007: 97). بررسی نووتنی (۱۹۸۱) در مورد زنان اتریشی در زندگی عمومی، اولین کاری بود که سرمایه عاطفی را با

1. Nowotny, H
2. Gillies, V
3. Hutchison, K
4. Velazquez, M

استفاده از سرمایه فرهنگی بورديو نظريه پردازی می کرد. نووتنی سرمایه عاطفی را به عنوان دانش و ارتباطات و دسترسی به مهارت ها و دارایی های ارزشمند تعریف می کند (Cottingham, 2016: 454) تحقیقات و کارهای تجربی او تلاشی برای درک مشارکت عاطفی مادران، در تحصیلات فرزندانشان است. یکی از مهم ترین نتایج او از سه پروژه تحقیقاتی مشارکت عاطفی مادران در آموزش فرزندانشان این است که زنان در این مسیر طیف وسیعی از احساسات، مانند گناه، اضطراب، ناامیدی، همدلی و تشویق را تجربه می کنند (Reay, 2004: 62).

رویکردهای فمینیستی بیشترین توجه را برای کشف معانی مرتبط با کار عاطفی مادران برای ساختن سرمایه فرهنگی کودکان مدنظر قرار داده اند. تحقیقات فمینیستی در مورد تقسیم کار خانگی، به مادر به عنوان والدی اشاره می کند که بیشترین زمان را صرف مراقبت از فرزندان می کند و در تولید سرمایه فرهنگی به صورت مستقیم دخیل است (گراهام، ۱۹۹۳؛ اوکلی، ۱۹۹۳؛ لاولر، ۲۰۰۰ به نقل از دایان ری، ۵۹:۲۰۲۴). این تلاش مادران، ماهیت عاطفی و اخلاقی دارد و ناشی از سرمایه عاطفی در دسترس آنها است. این مقاله به دنبال مشخص کردن ماهیت کار جنسیتی ساختن سرمایه فرهنگی کودکان است.

سؤالات پژوهش

- ۱- نقش مادران در فرآیند شکل دهی به سرمایه فرهنگی کودکان چیست؟
- ۲- مادران در مسیر شکل دهی به سرمایه فرهنگی کودکان با چه چالش هایی مواجه می شوند؟

روش شناسی

برای انجام این پژوهش کیفی از روش مردم نگاری و تکنیک های مصاحبه و مشاهده استفاده شد. مصاحبه های مردم نگارانه با ۲۰ نفر از مادران کودکان ۳ تا ۶ ساله شرکت کننده در کلاس های نمایش خلاق و کلاس موسیقی انجام شد. برای نمونه گیری هدفمند، این

مادران از نظر تنوع سنی، اشتغال، تحصیلات و موقعیت اقتصادی مدنظر قرار گرفتند. مادرها کودکان خود را به کلاس می‌آوردند و منتظر پایان کلاس می‌ماندند، از این رو فرصت خوبی برای مصاحبه و گفتگو با آنها فراهم بود. همچنین بر اساس مشاهده کودکان در کلاس‌ها و بازی و تعامل با آنها، مشاهده نامه‌هایی تهیه شد که در تحلیل داده‌ها مورد استفاده قرار گرفت.

برای تجزیه و تحلیل مصاحبه‌ها، روش تحلیل مضمون اتخاذ و کدگذاری خط به خط و در مرحله بعد کدگذاری باز انجام و مفاهیم و مقولات استخراج و با مشاهده‌نامه‌ها مقایسه شد. برای نیل به اعتمادپذیری در پژوهش اقداماتی انجام شد. در ابتدا در فرآیند کدگذاری‌ها، نظرات دو تن از اساتید متخصص اخذ و بازنگری لازم انجام شد و بعد از آن نتایج داده‌ها با سه نفر از مادرانی که با آنها مصاحبه شده بود، در میان گذاشته شد تا باورپذیری آن مورد ارزیابی قرارگیرد. با توجه به ضرورت حضور پژوهشگر در یک بازه زمانی طولانی در مکانی مشخص و مصاحبه با چند گروه خاص، میدان تحقیق خانه فرهنگ فدک واقع در شرق تهران، خیابان جانبازان غربی و آموزشگاه موسیقی طریقت واقع در غرب تهران، منطقه سعادت‌آباد در نظر گرفته شد. درباره پژوهش با مسئولان هر دو مرکز هماهنگی‌های لازم انجام گرفت و مدیر آموزشگاه به عنوان یکی از اولین و مهم‌ترین اطلاع‌رسان‌ها پیوند بین مادران و پژوهشگر را برقرار کرد.

برای خو گرفتن والدین و کودکان به حضور پژوهشگر مدتی هیچ مصاحبه‌ای انجام نشد و صرفاً به مشاهده و حضور در آموزشگاه‌ها و کلاس‌ها بسنده شد. از این رو باب گفتگو با مادرها به تدریج باز شد. هم‌زمان با انجام مصاحبه‌ها و ثبت مشاهده‌نامه‌ها، تجزیه و تحلیل اطلاعات نیز آغاز شد. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات مصاحبه‌ها بارها شنیده شد و متن آن‌ها پیاده و داده‌های خام استخراج شد، سپس مفاهیم و در مرحله بعد مقولات به دست آمد و برای تکمیل اطلاعات در مصاحبه‌های بعدی استفاده شد. در این پژوهش اصول اخلاقی به مثابه یک ضرورت مدنظر قرار گرفت و برای حفظ گمنامی مشارکت‌کنندگان اسامی کودکان تغییر داده شد، همچنین عنوان شغلی والدین یا سازمانی که در آن مشغول به کار هستند، نزد پژوهشگر محفوظ ماند.

جدول ۱- مشخصات عمومی مادران مشارکت‌کننده

ردیف	نام	سن	سن فرزند	تحصیلات	شغل	تحصیلات همسر	شغل همسر	وضعیت مسکن	متراژ مسکن (متر)	تعداد فرزند	منطقه مسکونی
۱	مادر پدرام و پرهام	۴۶	۶	لیسانس	کارمند/ نقاش	لیسانس	کارمند	مالک	۹۰	۲	نیاوران
۲	مادر نگار و نوا	۴۷	۶	لیسانس	کارمند	فوق لیسانس	صاحب شرکت	مالک	۲۰۰	۲	کامرانیه
۳	مادر نیاز	۴۲	۴	فوق لیسانس	خانه‌دار/ قبلاً شاغل	فوق لیسانس	مدیر بازاریابی و فروش	مالک	۸۰	۱	نظام‌آباد
۴	مادر شادلین	۳۶	۳/۵	سیکل	خانه‌دار/ قبلاً شاغل	دیپلم	املاک	مالک	۸۵	۱	نظام‌آباد
۵	مادر مهدیس	۳۵	۵/۵	لیسانس	خانه‌دار/ نقاش	لیسانس	بازرس آسانسور	مالک	۷۰	۱	رسالت
۶	مادر فرید	۴۴	۵	لیسانس	خانه‌دار	لیسانس	پیمانکار ساختمان	مالک	۱۱۰	۱	نظام‌آباد
۷	مادر دیانا	۴۰	۴/۵	فوق لیسانس	خانه‌دار/ قبلاً شاغل	فوق لیسانس	کارمند	مالک	۵۰	۱	سیدخندان
۸	مادر یاسی	۳۸	۵	فوق لیسانس	خانه‌دار/ قبلاً شاغل	فوق لیسانس	پیمانکار شرکت نفتی	مالک	۹۰	۱	شریعی
۹	مادر مهسا	۴۰	۴	دیپلم	خانه‌دار	فوق لیسانس	مدیر بخش خصوصی	مالک	۷۵	۱	هروی
۱۰	مادر نیوشا	۳۹	۶	لیسانس	خانه‌دار/ قبلاً شاغل	فوق لیسانس	مدیر فنی بخش خصوصی	مالک	۶۵	۱	جانبازان
۱۱	مادر هیراد و هیرید	۴۳	۶	دانشجوی لیسانس	خانه‌دار	دیپلم	ساختمان‌سازی	مالک	۲۰۰	۳	هفت‌حوض
۱۲	مادر ایلینا	۴۰	۶/۵	لیسانس	خانه‌دار/ قبلاً شاغل	لیسانس	کارمند بخش خصوصی	مستأجر	۱۰۰	۲	دیباچی

مراقبت آموزشی مادران: شکل دهنده سرمایه فرهنگی...، جلالی فراهانی و همکاران | ۱۷

ردیف	نام	سن	سن فرزند	تحصیلات	شغل	تحصیلات همسر	شغل همسر	وضعیت مسکن	متراژ مسکن (متر)	تعداد فرزند	منطقه مسکونی
۱۳	مادر سارینا	۳۸	۴/۵	لیسانس / نقاش	خانه دار	دانشجوی دکترا	کارمند	مستأجر	۸۵	۱	پونک
۱۴	مادر امیرحسین	۳۳	۴	لیسانس	خانه دار	فوق لیسانس	مدیر مالی	مالک	۵۵	۱	جانبازان
۱۵	مادر مانی	۳۷	۵/۵	لیسانس / موسیقی	مدرس موسیقی	لیسانس / موسیقی	آهنگساز / مدرس موسیقی	مالک	۹۰	۱	دربند
۱۶	مادر نیکان	۴۲	۶	فوق لیسانس	کارمند	فوق لیسانس	کارمند بانک	مالک	۹۰	۱	هفت حوض
۱۷	مادر رها	۳۹	۴/۵	فوق لیسانس	خانه دار	فوق لیسانس	مشاور حقوقی	مالک	۶۰	۱	سبلان
۱۸	مادر مونا	۳۹	۵/۵	لیسانس	کارمند بانک	فوق لیسانس	کارمند بخش خصوصی	مالک	۷۰	۱	نیرو هوایی
۱۹	مادر رومینا	۳۷	۵/۵	لیسانس	کار داوطلبانه / بی دستمزد	لیسانس	صاحب شرکت / کارمند هوافضا	مالک	۱۳۰	۱	حکیمیه
۲۰	مادر هانی و حنا	۴۰	۴	لیسانس	خانه دار	لیسانس	تولیدی تجهیزات کابینت	مستأجر	۶۰	۲	تهران پارس

یافته‌های پژوهش

مادرها به واسطه سرمایه عاطفی که در اختیار دارند، به فرزندان خود عشق می‌ورزند و با از خود گذشتگی برای موفقیت و پیشرفت فرزندان خود تلاش می‌کنند. به واسطه این عشق و زمان بسیار زیادی که اغلب مادرها با کودکان خود، به‌ویژه تا قبل از ورود آنها به مدرسه می‌گذرانند، عملکرد مادر در چگونگی شکل‌گیری و ایجاد سرمایه فرهنگی کودک بسیار تعیین‌کننده است. در واقع مادران، کارکنان مراقبت از کودک و حمایت آموزشی از فرزندان خود هستند. مسلم است در مواقعی پدرها این امور را انجام می‌دهند، اما عموماً وظیفه‌ای است که به مادران محول شده و توسط آنها انجام می‌شود.

بر اساس یافته‌ها، مقوله اصلی که سازنده سرمایه فرهنگی کودکان است و مادران در آن نقش اصلی را ایفا می‌کنند، با عنوان «آموزش خانگی و شبه رسمی» شناسایی شد که در ادامه به آن پرداخته خواهد شد. همچنین یافته‌ها نشان داد مادرها در فرآیند مراقبت، آموزش و سرمایه‌گذاری فرهنگی روی کودکان دچار بحران‌هایی می‌شوند و در برخی موارد، این بحران‌ها منجر به احساس یاس و ناامیدی یا عذاب وجدان در مادر شده یا انگیزه‌ای برای کسب سرمایه فرهنگی توسط مادر می‌شود؛ این بحران‌ها با عنوان مقوله «چالش‌های مادرانه» طبقه‌بندی شد.

طبق یافته‌ها، مادران از ابتدای تولد فرزندان یا حتی در دوران بارداری تلاش می‌کنند اطلاعاتی را در مورد شیوه تربیت کودکان و شیوه‌های آموزش به آن‌ها کسب کنند. بخشی از این آموزش‌ها به واسطه حضور کودک در فضای آموزشی صورت می‌گیرد و بخشی از آن در خانه و توسط مادر انجام می‌شود؛ حتی بسیاری از مادرها برای این که در مورد آموزش فرزندان اطلاعاتی را به دست آورند، مشتاقانه در کلاس‌های حضوری و مجازی فرزندپروری، مادر و کودک و کلاس‌های دیگری با عناوین مختلف شرکت می‌کنند. مشاهده شد که آن‌ها برای شروع آموزش فرزندانشان، بی‌صبرانه و به‌طور مداوم در حال اندیشه و جستجو هستند.

مادر مهسا (۴۰ ساله، دیپلم و خانه‌دار) که دختر ۴ ساله‌اش را بر اساس تشخیص روانشناس نابغه می‌داند، در این باره می‌گوید:

«از اول می‌خواستم برای مهسا هدف بگذارم. موقعی که باردار بودم گفتم من باید بچه‌ای بیارم که آدم خیلی موفقی باشه و وقتی منو یاد می‌کنه، اشک تو چشماش جمع بشه، برای همین از روز اول برنامه‌ریزی کردم.»

همچنین در مورد شرکت در کلاس فرزندپروری، مادر ایلینا (۴۰ ساله، لیسانس، خانه‌دار) می‌گوید:

«من از اول دوره‌های فرزندپروری شرکت کردم، این دوره‌ها منو نجات داد، چون اول باید روی خودت کار کنی بعد روی بچه.»

مراقبت آموزشی مادران: شکل دهنده سرمایه فرهنگی...، جلالی فراهانی و همکاران | ۱۹

همانطور که از گزاره‌ها پیداست، برای مادرها آموزش فرزندان یک مسئله جدی است که برای فراهم کردن بستر و شرایط آن تلاش می‌کنند. آن‌ها به‌منظور سرمایه‌گذاری فرهنگی روی فرزندان، روی مقوله «آموزش» بسیار تأکید دارند.

۱. آموزش خانگی

از سال‌های ابتدایی تولد کودکان، اغلب مادرها وقت زیادی را برای آن‌ها صرف می‌کنند و در خلال صرف وقت، به کودک در زمینه‌های مختلف آموزش می‌دهند.

مادر نیاز (۴۲ ساله، فوق‌لیسانس، خانه‌دار) می‌گوید:

«دیگه بعد از به دنیا آمدن نیاز، دغدغه اصلیم اونه، این که چه چیزهایی بهش

یاد بدم، کجا آموزش ببینه، کدوم کلاس می‌خوام بفرستمش...»

مادرها با کتاب‌خوانی مستمر برای کودکان و انجام انواع بازی‌های حرکتی و فکری، پخش انیمیشن‌های آموزشی و ساختن کاردستی و لگو همراه با کودک به او آموزش‌هایی را ارائه می‌دهند.

مادر نیاز در ادامه می‌گوید:

«از نوزادی براش کارتون انگلیسی میداشتم و کتاب می‌خوندم.»

مادر نیوشا (۳۹ ساله، لیسانس، خانه‌دار) می‌گوید:

«از همون دو سالگی که می‌تونست قیچی بگیره دستش، مداد بگیره و نقاشی

کنه، باهاش کار کردم و بازی‌های خلاقانه انجام دادیم، نمیداشتم و قتش تلف شه.»

مادر دیانا (۴۰ ساله، فوق‌لیسانس، خانه‌دار) می‌گوید:

«از نوزادی من براش کتاب می‌گرفتم و می‌خوندم، موسیقی براش میداشتم،

منظورم موسیقی کودکانه است، هم به زبان انگلیسی و هم به زبان فارسی.»

آن‌ها حتی در مواردی تمایل دارند فرزندانشان با مهارت‌هایی چون آشپزی یا شیرینی‌پزی آشنا شوند.

مادر نیکان (۴۲ ساله، فوق‌لیسانس، کارمند) می‌گوید:

«نیکان خیلی دوست داره آشپزی کنه، جمعه‌ها که خونه‌ام ناهارو با هم درست

می‌کنیم، یک مدل کیکم یاد گرفته که تو ماکروویو خودش درست می‌کنه.»

مادرها حتی در هنگام بازی، در پی آموزش به کودک هستند. از این رو صرفاً سرگرمی کودک مدنظر نیست. حتی انتخاب اسباب‌بازی به صورت هدفمند انجام می‌شود. همچنین در آموزش خانگی یکی از موارد مورد تأکید مادرها، یادگیری زبان انگلیسی توسط کودک است. آن‌ها عموماً روی این موضوع حساسیت و اصرار دارند. برخی از مادرها خیلی زود و برخی از آن‌ها کمی دیرتر از طریق انیمیشن و فیلم‌های آموزشی و موسیقی، آموزش زبان انگلیسی را برای کودک شروع می‌کنند.

مادر رها (۳۹ ساله، فوق لیسانس، خانه‌دار) می‌گوید:

«بچم دوزبانه است، از دوسالگی براش کارتون موزیکال انگلیسی می‌داشتم،

خودبه‌خود یاد گرفته، کوچیک بود بیشتر انگلیسی صحبت می‌کرد.»

مادر رومینا (۳۷ ساله، لیسانس، شغل داوطلبانه بدون دستمزد) می‌گوید:

«از اول تا دو سه سالگی براش انیمیشن انگلیسی می‌داشتم، یک عالمه شعر

انگلیسی یاد گرفته.»

تقریباً اکثر مادرها در مورد آموزش زبان انگلیسی به فرزندانشان برنامه دارند و یادگیری این مهارت توسط فرزندان در صدر خواسته‌های مادرها قرار دارد.

۲. آموزش شبه رسمی

تعریف ما از آموزش «شبه رسمی» آموزشی است که در خارج از خانه، در فضای مهد و کلاس‌های مختلف با حضور مربی و کودکان دیگر انجام می‌شود. با توجه به این که مادرها دغدغه آموزش فرزندانشان را دارند، از یک زمانی به بعد، (حدوداً دو الی سه سال بعد از تولد کودک) عموماً بر این باورند که فرزندانشان باید در یک فضای آموزشی متناسب با سن کودک مهارت‌هایی را آموزش ببینند.

مادر مونا (۳۹ ساله، لیسانس، کارمند) می‌گوید:

مراقبت آموزشی مادران: شکل دهنده سرمایه فرهنگی...، جلالی فراهانی و همکاران | ۲۱

«تا یکی دو سالگی میشه که مادر حکم معلمو داشته باشه و آموزش بده ولی من حس می‌کنم از اون به بعد دیگه از مادر آموزش پذیر نیستن، واسه همین مونارو از وقتی دو سال و هشت ماهش بود، بردم کلاس سفال و خلاقیت.»

در مواردی مادرها به حدی در این باره شتاب زده عمل می‌کنند که کودک را قبل از سن دوسالگی به کلاس‌هایی تحت عنوان «مادر و کودک» می‌برند.

مادر یاسی (۳۸ ساله، فوق‌لیسانس، خانه‌دار) می‌گوید:

«یاسی که یک سالش بود می‌رفتیم کلاس مادر و کودک.»

همچنین درباره تعداد کلاس‌ها مادرها دغدغه بسیاری دارند و به نظر می‌رسد امکانات موجود برای سنین زیر هفت سال، پاسخگوی نیاز آن‌ها برای فرزندانشان نیست.

مادر شادلین (۳۶ ساله، سیکل، خانه‌دار) می‌گوید:

«الآن کلاس نقاشی، نمایش خلاق و باله میره ولی وقتش پر نمیشه، یعنی واقعاً

موندم که دیگه چه کلاسی ببرمش.»

به نظر می‌رسد این اقدام مادرها ارتباط زیادی با شاغل بودن یا خانه‌دار بودن آن‌ها ندارد. هر دو گروه تمایل زیادی دارند که فرزندانشان در معرض یادگیری در کلاس‌های مختلف قرار بگیرند.

در ذیل مقوله «آموزش خانگی و شبه رسمی» که به عنوان اصلی‌ترین مضمون در شکل‌گیری سرمایه فرهنگی کودکان مطرح شد، زیرمقوله «استعدادیابی» جلب توجه می‌کند. مادرها در فرآیند برنامه‌ریزی برای فرزندان، همواره به این می‌اندیشند که استعدادهای فرزندان خود را بیابند و روی آن سرمایه‌گذاری کنند.

مادر شادلین (۳۶ ساله، سیکل، خانه‌دار) در این باره می‌گوید:

«می‌خوام سر کلاسی مختلف ببرمش تا بفهمم چی دوست داره، بعد همونو

ادامه بده، دوست دارم کارایی روانجام بده که توش استعداد داره.»

مسئله استعدادیابی، برای والدین به‌ویژه مادرها بسیار مهم است. برخی از آن‌ها به دنبال روش‌هایی هستند که بتوانند هر چه زودتر و بدون اتلاف وقت، پی به استعداد فرزندانشان ببرند.

مادر مانی (۳۷ ساله، لیسانس، مدرس موسیقی) می گوید:

«برای من خیلی مهمه کهمانی در اونجایی که استعداد و علاقه داره پرورش پیدا کنه، برا همین بابت این موضوع دوتا آزمایش خیلی مهم داده، هم اسمارت ژن دادیم که از بزاق دهانش آزمایش کردیم که مثلاً نشون داد ریاضی و منطقش ۹۸ درصد و ورزش ۸۴ درصد و هم نقشه مغزشو گرفتیم.»

آنها به دنبال روش هایی هستند که بتوانند زودتر به مقصد برسند. مادرها برای آموزش فرزندان خود با صرف وقت بسیار بی وقفه کار می کنند.

مادر ایلینا (۴۰ ساله، لیسانس، خانه دار) می گوید:

«پسرم شش سالشه، الان کلاس تنیس، فوتبال، شطرنج، موسیقی و زبان میره، از سه سالگی شروع کرده، هر روز از ظهر به بعد با ایلینا کلاسیم تا هشت شب، خیلی خسته می شم ولی دوست دارم. اولویت من تو زندگی بچه هامند، حاضرم سختی بکشم ولی بچه هام یه مهارتی یاد بگیرن.»

درمجموع می بینیم که آموزش کودکان، به عنوان یک هدف مهم در زندگی مادران مطرح است و برای دستیابی به این هدف وقت و انرژی زیادی را به خدمت می گیرند. مشخص نیست این آموزش ها در آینده نیز ادامه پیدا کند ولی تا قبل از ورود کودک خردسال به مدرسه، استراتژی مادرها در مقابل کودک بدین گونه است و در این مسیر تلاش زیادی می کنند.

چالش های مادرانه

مسئله مهم دیگری که در داده ها ظاهر شد، چالش هایی بود که مادرها در فرآیند سرمایه گذاری فرهنگی روی فرزندان به آن دچار می شوند. همه مادران جامعه هدف، به دلیل عشق به فرزندان و احساس تعهدی که عمیقاً در آن محبت مادری نهفته است، کار مراقبت آموزشی را انجام می دهند ولی در این مسیر، در خیلی از موارد خود را نادیده گرفته، رنج هایی را متحمل می شوند و چیزهایی را از دست می دهند. آنها با چالش هایی مواجه می شوند و انواع احساسات مثبت و منفی را تجربه می کنند ولی این مسئله باعث

مراقبت آموزشی مادران: شکل دهنده سرمایه فرهنگی...، جلالی فراهانی و همکاران | ۲۳

نمی‌شود از سرمایه‌گذاری روی فرزندان که هدف اصلی آن‌ها است، دور شوند. این چالش‌ها عبارت‌اند از: (۱) مادر کافی یا مادر کامل؛ (۲) تعارض مادری با اشتغال و پیشرفت؛ (۳) احساس کمبود سرمایه فرهنگی.

۱. مادر کافی یا کامل

تعریف مادرها از «مادر کافی» که به نظر می‌رسد از منابع اطلاعاتی یکسانی به‌دست آمده، مادری است که درعین حال به امورات و خواسته‌های فرزندان رسیدگی می‌کند، خود و نیازهای فردی خود را فراموش نکند. اغلب آن‌ها به‌دلیل صرف وقت زیاد برای فرزندان و از خودگذ

شتگی‌هایی که می‌کنند با این تعارض مواجه هستند و این احساس را دارند که نتوانسته‌اند به‌درستی همه امور را مدیریت کنند و از این بابت دچار احساس منفی می‌شوند.

مادر سارینا (۳۸ ساله، لیسانس، خانه‌دار) می‌گوید:

«بیشتر وقتمو برای سارینا می‌ذارم، برا همین واقعاً در مضيقه هستم، فرصت خوندن يك خط كتاب ندارم، همه چيز ازم گرفته شده، دقیقاً خودمو وقف سارینا کردم، نمی‌خوام اینجور مادری باشم، این مادر، مادر کافی نیست.»
مادر هیراد و هیربد (۴۳ ساله، فوق‌دیپلم، دانشجو) می‌گوید:

«می‌دونم که وظیفه من فقط مادر بودن، اونم يك مادر کافی، نه يك مادر خیلی ساپورتیو ولی هر کاری می‌کنم همیشه تعادلو حفظ کنم.» بسیاری از مادرها نیز به‌رغم زحماتی که برای فرزندان متحمل می‌شوند، همواره نگرانند که مادر ایده‌آلی نباشند و از این بابت احساس عذاب می‌کنند.

مادر نیکان (۴۲ ساله، فوق‌لیسانس، کارمند) که علاوه بر داشتن شغل، تمام زمان استراحت خود را صرف بردن فرزندش به ۹ کلاس مختلف می‌کند، می‌گوید:

«خیلی تلاش می‌کنم مادر کاملی باشم ولی می‌دونم که نیستم، برا همین خیلی دلم براش می‌سوزه.»

اغلب مادران گزاره‌های مشابهی گفتند.

۲. تعارض مادری با اشتغال و پیشرفت

بسیاری از زن‌ها به دلیل مادر شدن، شغل خود را رها می‌کنند، این اقدام سبب می‌شود موقعیت اجتماعی خود را از دست بدهند و نقششان در زندگی به مادری و همسری تقلیل یابد. بسیاری از آن‌ها با این که خودخواسته شغلشان را ترک می‌کنند، ولی پس از مدتی دچار احساس بیهودگی در زندگی و عدم استقلال مالی می‌شوند.

مادر امیرحسین (۳۳ ساله، لیسانس، خانه‌دار) می‌گوید:

«من چون الآن شاغل نیستم یجورایی احساس عذاب وجدان دارم، با این که

یک مادرم و خانه‌داری کار مهم و سختیه، حس می‌کنم برای کسی مفید نیستم.»

مادر رها (۳۹ ساله، فوق لیسانس، خانه‌دار) می‌گوید:

«مشاورم بهم میگه تو دچار فرسودگی شدی، زیاد تو خونه موندی، باید

فعالیت اجتماعی داشته باشی.»

مادر مهدی (۳۵ ساله، لیسانس، خانه‌دار) می‌گوید:

«من با این که خودم خواستم که دیگه سرکار نرم و به بچم برسم، ولی چند

وقته دچار چالش شدم، دارم افسرده میشم.»

همچنین برخی از آنان که شاغل هستند عملاً از پیشرفت شغلی صرف نظر می‌کنند.

مادر نیکان (۴۲ ساله، فوق لیسانس، کارمند) می‌گوید:

«در اداره دو بار منابع انسانی می‌خواستن بهم پست ریاست بدن ولی من به

خاطر بچم قبول نکردم، ترجیح میدم همون کارشناس باقی بمونم.»

ظاهراً وظایف مادری سبب جدایی اجتماعی زنان می‌شود و در درازمدت آن‌ها را

دچار افکار منفی و فرسودگی روحی می‌کند.

۳. احساس کمبود سرمایه فرهنگی

دلیل دیگری که بعضی از مادرها را در مقابل فرزندانشان دچار رنج و اضطراب

می‌کند، احساس عدم برخورداری از سرمایه فرهنگی کافی است. مادرها در موقعیت‌هایی

مراقبت آموزشی مادران: شکل دهنده سرمایه فرهنگی...، جلالی فراهانی و همکاران | ۲۵

قرار می گیرند که احساس می کنند خود ظرفیت مناسبی برای ایجاد بستر و شرایط پیشرفت برای فرزندانشان را ندارند.

مادر شادلین (۳۶ ساله، سیکل، خانه دار) در این مورد می گوید:

«تحصیلاتم سیکله، الآن هر چی شادلین بزرگ تر میشه و نزدیک مدرسه میشه، بیشتر به این فکر می کنم که کاش درسمو ادامه داده بودم، فردا می خواد بره مدرسه باید یه چیزایی بلد باشم.»

بسیاری از مادرها برای این که بتوانند سرمایه فرهنگی فرزندانشان خود را بسازند، به کسب سرمایه فرهنگی نیاز پیدا می کنند.

مادر هیراد و هیربد (۴۳ ساله، فوق دیپلم، دانشجو) می گوید:

«من موقعی که ازدواج کردم دانشجوی مقطع کاردانی بودم، الآن که بچه هام مدرسه میرن، دیدم نمی تونم برم تو مدرسه بگم من فوق دیپلم، بچه ها براشون مهمه، برا همین الآن دارم ادامه میدم. حالا پدرشون دیپلمه مهم نیست، چون مردا کار می کنن.»

انگیزه اغلب آنها برای ارتقای سرمایه فرهنگی خود، بهبود موقعیت اجتماعی فرزندانشان است.

مادر مهدیس (۳۵ ساله، لیسانس، خانه دار) می گوید:

«من به خاطر مهدیس چیزهای زیادی رو تجربه می کنم به همین خاطر همه دوره های فلسفه برای کودک رو گذروندم به خاطر بچم، چون می خوام مهدیس یک انسان پرسشگر بار بیاد.»

کسب سرمایه فرهنگی توسط مادر، یکی از تبعات مثبتی است که چالش های مادرانه به دنبال دارد، هر چند که مادران در فرآیند کسب سرمایه فرهنگی نیز دچار زحمات زیادی می شوند.

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌ها نشان داد که مادران به‌طور استراتژیک منابع عاطفی خود را برای ایجاد پیوند قوی با فرزندان خود به کار می‌گیرند تا ویژگی‌هایی را که جامعه برای آن ارزش قائل است، در فرزندان خود پرورش دهند. در واقع عواطف مادری آن‌ها، در قالب سرمایه فرهنگی در فرزندان مجسم می‌شود. پیوند عاطفی قوی بین مادر و فرزندان به‌ویژه فرزندان خردسالی که هنوز به مدرسه نرفته‌اند، در قالب صرف وقت برای کودک، منتج به آموزش انواع مهارت به کودک می‌شود. به نظر می‌رسد که آن‌ها معتقدند، «مهارت‌آموزی» کلید موفقیت و خوشبختی فرزندانشان در زمان حال و آینده است و خانواده از طریق فرزندان می‌تواند در آینده امتیازاتی را کسب کند، از این رو خود را موظف به فراهم کردن بستری مناسب برای یادگیری بیشتر کودک از ابتدای تولد می‌دانند. بخشی از این مهارت‌ها توسط مادر قابل آموزش است و بخشی نیز نیاز به کلاس و مربی دارد، بر این اساس آن‌ها علاوه بر آموزش‌های خانگی، آموزش شبه‌رسمی را به‌عنوان اقدامی بسیار مهم در برنامه کودکان می‌گنجانند.

در خلال آموزش خانگی و شبه رسمی، موضوعی که دغدغه این گروه از والدین است، «استعدادیابی» است. برای مادران بسیار مهم است که بدانند فرزندانشان در چه زمینه‌هایی استعداد دارند، زیرا می‌خواهند در یک مسیر مشخص و به‌صورت هدفمند در کوتاه‌ترین زمان روی کودکان سرمایه‌گذاری کنند. به‌دلیل اهمیتی که نقش مادری برای زنان دارد، در بسیاری از مواقع، آن‌ها از رشد فردی و اجتماعی خود صرف‌نظر می‌کنند. به‌این‌ترتیب بسیاری از مادران شغل خود را رها کرده یا از ارتقای شغلی صرف‌نظر می‌کنند، در چنین شرایطی زن استقلال مالی خود را از دست داده و خود را از پیشرفت فردی و احساسات مثبتی که فعالیت اجتماعی با خود به همراه می‌آورد، محروم می‌کند و پس از مدتی حالت‌هایی چون فرسودگی، بیهودگی و بی‌انگیزگی را در خود احساس می‌کنند. درواقع آن‌ها در یک حالت دوگانه قرار می‌گیرند، از طرفی انجام کارهای عاطفی از طریق ایدئولوژی‌های جنسیتی برای مادران کاملاً درونی شده و درکشان از این مراقبت،

عشق ورزیدن به فرزند است ولی از طرفی گاهی در ذهن خود احساس ناکامی را تجربه می‌کنند، از این رو معمولاً خود را زن موفق و مادر کافی نمی‌دانند و تصور می‌کنند که نتوانسته‌اند بین زندگی شخصی و نقش مادری تعادل برقرار کنند و از این حیث نیز دچار سرخوردگی می‌شوند.

تحقیقات زیادی در بریتانیا، به کار مادری و کار جنسیتی که توسط والدین در آموزش و تربیت فرزندان صورت می‌گیرد و تأثیرات این فعالیت‌ها بر زندگی مادران پرداخته است. آثار لارو (۱۹۹۹-۱۹۸۹)، ری (۲۰۰۰-۱۹۹۸) و پلامر (۲۰۰۰)، واکردین و لوسی (۱۹۸۹)، دیوید و همکاران (۱۹۹۴) و کروزی (۲۰۰۰) مسائل جنسیتی و طبقه‌بندی شده مرتبط با حمایت مادران از آموزش کودکان را برجسته کرده است و توضیح می‌دهد که چگونه مادران طبقه کارگر یا فقیر، مادران مجرد و مادران اقلیت قومی، در فرآیند مراقبت آموزشی خود از فرزندانشان، نابرابری‌های عاطفی و همچنین مادی و فرهنگی را تحمل می‌کنند (O'Brien, 2007: 161).

فرآیند شکل‌دهی به سرمایه فرهنگی کودکان خردسال توسط مادرها، جدا از زحمات و آثار جسمی و روحی، یک امتیاز برای آن‌ها دارد و آن کسب سرمایه فرهنگی توسط مادر است. مادرها در بسیاری از موارد، به عشق فرزندان و با این انگیزه که بتوانند مادر شایسته‌تری برای فرزندانشان باشند، در پی کسب سرمایه فرهنگی از طریق ادامه تحصیل و یادگیری مهارت‌های مختلف برمی‌آیند. بر این اساس مادران زیادی همراه با فرزندان چیزهای جدید را می‌آموزند و تجربه می‌کنند و سرمایه فرهنگی خود را افزایش می‌دهند. بخش مهمی از آموزش کودکان و مبحث مهارت‌آموزی که امروزه برای خانواده‌ها بسیار اهمیت دارد، به واسطه حضور مادر در خانواده محقق می‌شود. از این رو سرمایه فرهنگی از درون خانواده شکل گرفته و منتقل می‌شود و نقش مادر در این زمینه بسیار پررنگ و حائز اهمیت است. به عبارتی سرمایه‌گذاری عاطفی مادران در سنین خردسالی بر روی فرزندان، منجر به شکل گرفتن سرمایه فرهنگی کودکان می‌شود. محققان فمینیست استدلال می‌کنند که کار عاطفی باید به عنوان اشکال ارزشمند سرمایه

شناخته شود، زیرا سرمایه‌گذاری عاطفی، می‌تواند به‌عنوان پشتوانه آموزشی به کار گرفته شود (Jacobs, 2023: 2).

این پژوهش با تکیه بر یک مطالعه عمیق با ۲۰ مادر که فرزندان آن‌ها به کلاس نمایش خلاق و کلاس موسیقی می‌رفتند، به روایت تلاش عاشقانه مادران برای ساختن سرمایه فرهنگی کودکان، پرداخته است. مادران با وجود منحصربه‌فرد بودن عملکردشان، نسبت به در اولویت قرار دادن مراقبت آموزشی از فرزندانشان دیدگاه مشترکی دارند. طبق مطالعات انجام‌شده در این زمینه، درحالی‌که اقدامات آن‌ها یک کار اساسی و مهم است، به‌عنوان شکلی از کار مولد نمود پیدا نمی‌کند و معمولاً نادیده گرفته می‌شود. به نظر می‌رسد که ایدئولوژی جنسیتی پدرسالارانه هنوز نظم زندگی اجتماعی را تحت تسلط دارد زیرا معمولاً انتظاری نیست که یک پدر برای انجام کارهای مراقبتی و آموزشی از فرزندان، شغل خود را رها کند، درحالی‌که بسیاری از مادرها این کار را انجام می‌دهند و خود را موظف به انجام این کار می‌دانند. آنان به این که مرد شغل خود را رها کرده و در خانه بماند، نمی‌اندیشند.

همچنین اضطرابی که یک مادر شاغل در بخشی از ساعات روز، به دلیل دوری از فرزند تجربه می‌کند، شاید برای پدرها قابل درک نباشد. بنابراین همان‌طور که مجموعه قابل توجهی از تحقیقات نشان داده است، مادران کارکنان آموزش فرزندان هستند و مردان به‌طور سنتی چنین نیستند (والکردین و لوسی ۱۹۸۹؛ دیوید و همکاران، ۱۹۹۳؛ پولاکوف، ۱۹۹۳؛ اسمیت، ۱۹۹۶؛ لوترل، ۱۹۹۷؛ بوردیو، ۱۹۹۸؛ ری، ۱۹۹۸؛ گریفیث و اسمیت، ۲۰۰۵؛ اوبراین، ۲۰۰۵-۲۰۰۷؛ جیکوبز، ۲۰۲۳). بر اساس مواردی که مطرح شد، به نظر می‌رسد یافته‌های پژوهش حاضر، نظریات فمینیستی درباره سرمایه عاطفی و نیز محوریت نقش مادر را در نظریه سرمایه فرهنگی بوردیو تا حدود زیادی تأیید می‌کند.

پیشنهادهای

با توجه به تخصیص کار مراقبت عاطفی و آموزشی به مادران و ضرورت صرف زمان و انرژی بسیار برای انجام این کار توسط آنها، ناگزیر نابرابری میان زنان و مردان، بازتولید شده و این امر مانع جدی برای برابری و توسعه زنان است، همچنین احساس مداوم عدم موفقیت در مادری و کافی نبودن برای فرزندان به رغم تمام تلاش‌ها، لطمات روحی بسیاری را متوجه زنان می‌سازد، از این رو حمایت‌های اجتماعی و خانوادگی از زنان، در واقع حمایت از سرمایه‌گذاری فرهنگی روی کودکان جوامع است. بنابراین پیشنهاد می‌شود:

- با توجه به روشن بودن نقش مادر در ایجاد و انباشت سرمایه فرهنگی کودک، آموزش‌های لازم برای مادران در دوران بارداری و بعد از آن در نظر گرفته شود.

- با توجه به چالش‌های شناخته شده‌ای که پذیرش نقش مادری و کار عاطفی برای زنان تولید می‌کند، تلاش شود در جامعه فهم از مادری به معنای ایثار و از خودگذشتگی تغییر کند.

- راهبردهایی که منجر به ایجاد تعادل بین زندگی شخصی مادر و نقش مادری می‌شود، شناسایی و روی آن‌ها کار شود.

- در مورد اهمیت اوقات فراغت و تأثیر آن بر کیفیت زندگی، فرهنگ‌سازی شود و برای ایجاد امکاناتی در جامعه که مادران از هر طبقه اجتماعی بتوانند بدون دغدغه زمانی را به خود اختصاص دهند، اقداماتی صورت گیرد.

سپاسگزاری:

تعارض منافع: تعارض منافی وجود ندارد.

Orcid

Sharareh Jalali Farahani

<http://orcid.org/0009-0000-3712-1648>

Soheila Alirezanejad

<http://orcid.org/0000-0002-0300-3464>

Jalaledin Rafifar

<http://orcid.org/0000-0003-2625-1011>

منابع

- بحرینی، مسعود؛ روانی‌پور، مریم و باقرزاده، راضیه. (۱۳۹۹). بررسی ارتباط سبک‌های فرزندپروری مادران با مهارت‌های اجتماعی کودکان دبستانی، نشریه روان‌پرستاری، دوره ۸، شماره ۵: ۹۷-۱۰۷.
- سپهرنیا، رزیتا؛ دلاور، علی و صالحی‌امیری، سیدرضا. (۱۳۹۴). رابطه آموزش با ارتقاء سرمایه فرهنگی در ایران، فصلنامه روانشناسی تربیتی، دوره ۱۱، شماره ۳۸: ۹۳-۱۱۲.
- صبورایی، حسین و محمدیان، مسلم. (۱۳۹۷). بررسی تأثیر درآمد بر رضایتمندی از زندگی، کنفرانس ملی توسعه اجتماعی، دانشگاه شهید چمران، اهواز.
- Bahreini, Mehdi., Ravanipour, Maryam., & Bagherzadeh, Razieh. (2020). Investigating the relationship between mothers' parenting styles and social skills of Primary school children. *Iranian Journal of Psychiatric Nursing*, 8(5), 97-107.
- Bourdieu, Pierre. (1986). The forms of capital. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (pp. 241-258). New York: Greenwood Press.
- Bourdieu, Pierre. (1998) *Practical Reason*. Cambridge: Polity Press.
- Cottingham, Marci D. (2016). Theorizing emotional capital. *Theory and Society*, 45, 451-470.
- Dumais, Susan. (2005). Children's cultural capital and teachers' assessments of effort and ability: The influence of school sector. *Journal of Catholic Education*, 8(4), 418-439.
- Hamlin, Daniel. (2019). Do homeschooled students lack opportunities to acquire cultural capital? Evidence from a nationally representative survey of American households. *Peabody Journal of Education*, 94(3), 312-327.
- Jacobs, Carmelita. (2023). Parental educational support to adolescents: Exploring the role of emotional capital in low-income single-mother families in South Africa. *South African Journal of Education*, 43(2).
- Lee, Jung-Sook., & K. Bowen, Natasha (2006). Parent involvement, cultural capital, and the achievement gap among elementary school children. *American educational research journal*, 43(2), 193-218.

- Manion, Caroline. (2007). Feeling, thinking, doing: emotional capital, empowerment, and women's education. *Recapturing the personal: Essays on education and embodied knowledge in comparative perspective*, 87-109.
- O'Brien, Matthew. (2006). Gendered capital: Emotional capital and mothers' care work in education. *British Journal of Sociology of Education*, 29(2), 137-148.
- O'Brien, Matthew. (2007). Mothers' emotional care work in education and its moral imperative. *Gender and Education*, 19(2), 159-177.
- Radulović, Mladen. (2019). *Značaj kulturnog kapitala za obrazovni uspeh i formiranje obrazovnih aspiracija učenika u Srbiji* (Doctoral dissertation, University of Belgrade (Serbia)).
- Reay, Diane (2004). Gendering Bourdieu's concepts of capital? *Emotional capital, women and social class*. Published by Blackwell Publishing Ltd.
- Saburaci, Hossein & Mohammadian, Muslim (2019, March). *Investigating the effect of income on life satisfaction*, National Conference on Social Development, Shahid Chamran University, Ahvaz. (In Persian).
- Sepehrnia, Rosita., Delavar, Ali., & Salehi Amiri, Seyyed Reza. (2015). study of the relationship between education and promotion of cultural capital in Iran. *Educational Psychology*, 11(38), 1-28. (In Persian).

استناد به این مقاله: جلالی فراهانی، شراره؛ علیرضانژاد، سهیلا و رفیعفر، جلال‌الدین. (۱۴۰۳). مراقبت آموزشی مادران: شکل دهنده سرمایه فرهنگی کودکان، پژوهشنامه مددکاری اجتماعی، ۱۱ (۴۰)، ۱-۳۱.

Social Work Research Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.